

Таржимон
Авазхон Умар

ФОТИХ ДУМАН

Азиз Махмуд Худой
ҚИССАСИ

Бас қил, эй нафс!

NASIM
KUTUB

ФОТИХ ДУМАН

Азиз Махмуд Худойи Қиссаси

Мен

Бас қил, эй нафс!

Таржимон
Авазхон Умар

ИСТАНБУЛДАГИ БИР ЖОЙ. БУГУН

СЕН

Ҳар бир гўзаллик ортида машаққат борми?

Аллоҳим, бунчалар узун бўлмаса бу йўл! Худди тугамайдиган-дек узун... Оёқларим эса ўзимга бўйсунмаяпти.

Истанбул аввалгидек орзу қилинадиган шаҳар эмас. Бўғилиб кетяпман, бош олиб қочиб кетгим келяпти бу шаҳардан. Аммо қочиш ҳам дардимга малҳам бўлмаслигини жуда яхши биламан.

Бир неча соатдан бери давом этаётган йўл азоби, тирбандлик, шовқин-сурон... Аммо буларнинг ҳеч биридан қочиб кета олмаяпман. Оёқларимда юришга мадор қолмади. Бир автобусдан бошқасига ўтаман, кейин яна пиёда юраман, юравераман. Манзилига ета олмаган қадамлар... Ўнгу сўлимга қарамай, атрофга кулоқ солмай давом этмоқдаман...

Ҳаётим тартибсиз, алғов-далғов. Ўзим севган ишни қила олмадим, истаган китобларимни ўқий олмадим, орзуларим

ушалмади... Ёлғизман. Ҳа, ёлғизман. Ҳеч кимим йўқ! Лекин мен мана шу ёлғизлигимни севаман. Аслида дунёда энг катта саодат – ёлғиз қола олганларнинг саодатидир... Эҳтимол, ёлғизлик – ёлғиз қола олмасликдир? Шу боис мен ёлғизлигимга шукр қиламан.

Истанбулнинг қайси бир еридаман, қаерда эканимни ўзим ҳам билмайман, эрталабдан бери кезиб юрибман. Инсонларнинг юзига қараб, дардан бошқа нарса кўрмадим, очиги. Балки шунданми, қочишга жой топа олмадим. Бу ерлардан кетгим келаверади. Ёлғиз қолиб, ўзим билан дардлашадиган, инсонлардан йироқ, сокин бир ер қидираман. Қанийди, ўзимни танҳолик ичига ота олсам...

Бир томондан фикру хаёлим мана шу ўйлар билан банд бўлди, бир томондан эса қаерга кетаётганимни билмай, ҳис қилмай айланиб юрдим. Бир неча тор кўчадан ўтиб, кенг майдондан чиқдим. Транспорт ҳаракати учун ёпиқ бўлган, бир-бирини танимайдиган, у ёқдан бу ёққа югуриб юрган одамлар билан гавжум майдон... Кўчанинг икки томонида ҳар хил дўконлар бор. Одамлар у дўкондан бу дўконга кириб-чиқиб юришибди. Кимдир бор овози билан кулади, яна кимдир у ёқдан бу ёққа ўтади, мен эса уларни кузатяпман. Кейин секин-секин юриб, атрофдаги дўконларнинг ойналарига қарадим. Бир дунё маъносиз-маъносиз расмлар ёпиштирилган. Ҳар хил майда-чуйда сотадиган қатор дўконлар. Одамлар қай бирига киришни билмай ҳалак. Буларнинг бари менга пулни беҳуда нарсага сарфлашдек туюлди. Ўзимни шундай деб овулган киши бўлдим. Ҳар қалай, ичимдан келган овоз шундай деб ҳайқирди. Мен эса ичимдаги овозга ишондим.

Бироз юргач, бир дўконга кириб қолибман. Дўкон жуда гавжум, лекин сокин эди. Бирдан кулоқларим остида най овози янгради. Атрофга ҳузур таралди. Кейин билсам, мен дўкон деб кирган жой китоб дўкони экан. Ўзимга ўзим кулиб

қўйдим. Ростдан ҳам, пул сарфлашни билмайман. Одам деган ҳам пул сарфлаш учун китоб дўконига кирадими?!

Шундай бўлса-да, дўкондан дарҳол чиқиб кетмадим. Жавонларга териб қўйилган китобларга бирма-бир қараб чиқдим. Қандай китоб эканига, муқовасида нима ёзилганига ҳам қараб ўтирмадим. Аслида хаёлим қулоқларимда қолиб кетган най овозида, уни ҳамон эшитиб турибман. Бу най деган чолғу асбобини ким ўйлаб топганини билмайман, аммо ким ижод қилган бўлса ҳам, ич-ичимдан унинг ҳаққига дуо қилдим.

Қўлимга бир нечта китоб олиб, ўзимча қараб чиққан киши бўлдим. Ахир бу ерга адашиб кириб қолганим билиниб қолмасин дейман-да! Мендан анча ёш, озгингина қиз шу дўконда ишлашини кўрсатиб турган кийими билан ёнимга келиб, «Бирор ёрдам керакми?» деди. «Ёрдам бера олмайсиз, яхши қиз» дегим келди-ю, лекин дея олмадим. Хиёлат бўлиб, қўлимдаги китоблардан бирини қизга узатдим. Қизгинанинг орқасидан кассага бориб, китобни сотиб олдим-у, ташқари чиқдим.

Қўлимдаги қандай китоблигига ҳам қараб қўймай, яна одамлар орасига кириб кетдим. Оломон орасидан бир амаллаб ўтиб, кўчанинг охиригача бордим. Йўлнинг охири денгиз соҳили эканини биламан. Денгизни томоша қилиш, уни тинглаш менга ҳузур бағишлашини сезиб турибман. Шунинг учун бўлса керак, денгизга олиб чиқувчи ҳар қандай йўлни яхши кўраман!

Соҳилга келгач, ҳеч ким йўқ, одамлардан узоқ жой қидира бошладим. Шунинг учун ошхона ёки кафеларга кирмадим. Соҳилнинг нариги учида эски машинада орасига қотлет солинган нон, чой, сув каби майда-чуйдалар сотаётган одамни кўрдим. Энг чеккадаги ёғоч ўриндиқлардан бирига ўтирдим. Мен ўтирган столга ҳеч ким келмаслиги учун стол

атрофидаги қолган учта ўриндикни олиб, бошқа жойга қўйдим. Қўлимдаги китобни стол устига тап этиб ташладим. Кўп ўтмай, ёнимга бир бола келди. Нимагадир бу кичкина болакайда маъсумлик кўрмадим. Ўзимга ўзим «Маъсум бўлмаган болалар ҳам бўлар экан-да», деб қўйдим. Нима учун бундай ғалати ўйга бордим, билмайман! У мендан нима кераклигини сўради. Гапиришга мажбур бўлдим. Ҳар ярим соатда битта финжон чой олиб келишини айтиб, уни ўзимдан узоқлаштирдим.

Кўзларимни денгиз тўлқинларидан уза олмайман. Хаёл суришни орзу қиляпман-у, аммо тайинли бир хаёл ҳам кела қолмаяпти. Икки тирсагимни столга қўйиб, бошимни эгиб, кўзларимни юмдим.. Нималарнидир ўйладим, лекин нимани ўзим ҳам билмайман. Менинг дардим бир неча соат аввал бўлган воқеалар эмас. Ора-сира ҳаммада бўлгани каби, бу ерлардан узоқлашиб, ёлғизликка кўмилишни истаяпман... Мана шу оломондан узоқлашиб, ўзимга яқинлашгим келяпти. «Нима учун? Кимдан? Қаерга? Қаердан?» каби саволларни бермай, бошим оққан томонга, узоқларга кетсам дейман. Вақтга, соатларга қараб ўтирмай, шунчаки кетишни истаяпман. Кўзларимни оча олмаяпман. Ўзим билан ўзим гаплашяпман. Ҳалиги болакайнинг чойни столга қўйиши билан кўзларим бирдан очилиб кетди, лекин бошимни кўтара олмадим. Кўзимни яна юммоқчи бўлдим, лекин хаёлларим тумтарақай тарқаб кетиб бўлган эди. Тўсатдан бироз аввал стол устига қўйган китобимга кўзим тушди. Аҳволимга кулиб қўйиб, китобга қарадим. Китобнинг сарлавҳаси ғалати эди. Маъносини тушунмадим. Аслида бу китобни нима учун олганимни ҳам билмайман. Муаллифнинг исмига қарадим, лекин ўлай агар, танимадим. Бу исмни аввал ҳам эшитмаган эканман. «Бекор сотиб олибман, пул увол бўлибди», деб қўйдим ичимда. Таваккал қилиб, ҳеч ким олмайдиган китобни олганим учун уялдим, тўғриси.

Сўнг китобни кўлимга олиб, яхшироқ қарадим. Мақсадсиз, шунчаки назар солдим. Китобнинг номи «Мен...» эди. Бу нима дегани бўлдикин, деб ўйлаб қолдим. Сарлавҳанинг тагига «Азиз Маҳмуд Худойй» деб ёзилган эди. Асар шу киши ҳақида бўлса керак-да. Китоб ҳеч диққатимни тортмади. Бир неча саҳифа ўқиганимдан кейин муаллифнинг сурати чиқди. Сурат тагида ёзувчи ҳақида бир неча жумлалар бор экан... У жуда ёш экан!

Бунинг учун отнинг калласидек юрак керак. «Бу ёшдаги одам нима ҳам ёзарди?» деб кўйдим ўзимча. Лекин тўғриси, мен қилмаган ишни қилгани, хаёл сура олгани учун «ҳасад» ҳам қилиб кўйдим. Чунки хаёл сура олган инсон – эркин инсондир.

Ёзувчида ҳам, менда ҳам бир хил вақт бор, унинг ҳам, менинг ҳам бир куним йигирма тўрт соатдан иборат. Лекин адиб мана шу соатларнинг ичида ёзишга вақт ажратганига ҳайратим ошиб кетди. Менга етмаётган вақт унга қандай қилиб етганти экан-а?

Кейин китобнинг орқа муқовасига қарадим. У ерда ёзилган сатрлар диққатимни тортди:

«Мен сиз билан дардлашадиган ўша нафс ҳақида ҳикоя қилиб бераман. Шундай экан, бу китобни нафсингиз тилидан хитоб қилинадиган бир ҳикоя деб қабул қилгайсиз...

Аммо шуни билингки, қалбимизга мана шуларни васваса қилган ҳам нафсимиздир. Бизларни ишдан қолдирган, алдаб-сулдаган ҳам нафсдир. Ва ҳатто, ичингиздан бир овоз сизга «Бу китобни асло ўқима!» деяётган бўлса, билингки, бу ҳам ана ўша нафсининг овозидир.

«Ҳар бир китобнинг ўз эгаси бор», дейдилар. Ажаб эмаски, бу китоб фақатгина сиз учун ёзилган бўлса!

Бу китоб худди мен билан гаплашаётгандек эди. Бироз галати бўлдим. Юзимга севинч югурди. Китобдаги жумлалар

кўнглимни илитди. Ҳар ҳолда, бу ёзувчи гаплашишни эмас, ёзишни афзал кўрган бўлса керак. «Эҳтимол, мен кабилар учун гапириш эмас, ўқиш яхшироқдир», деб кўйдим. Кейин эса тузган жумлаларимнинг жўяли эканини ҳис қилиб, ичимдан севиниб ҳайратландим.

Яна китобнинг олд муқовасига кўз ташлаб, бу сафар унга диққат билан қараб чиқдим. Китобнинг номи, ёзувчининг исми... Ҳеч бири менга таниш эмас. «Ўзимдан анча ёш бу ёзувчининг менга айта оладиган, китобига қизиқтира оладиган нима гапи бўлиши мумкин?» деб ўйладим. Лекин китобнинг самимияти мени ўзига тортаверди. «Балки, ҳақиқатан ҳам, бу китоб мен учун ёзилган бўлса-чи? Балки бу китоб – менинг ички овозимдир» дея хаёлимдан ўтказдим!

Ичимдан «Ўқи!» деган бир овоз янгради. Мен бу овозга дарҳол кулоқ солдим. Китобнинг муқовасида шундай деб ёзилган эди:

Азиз Маҳмуд Худойй

Мен

Бас қил, эй нафс!

Фотиҳ Думан

Китобни очиб, фақат вақт ўтишини ҳис қилиш учунгина ўқий бошладим...

ҲАР ДОИМ

НАФС

Мен – сенман, нафсингман

Эй инсон! Сен мени жуда яхши танийсан, биз ҳар доим биргамиз, лекин сен менинг кимлигимни билмайсан! Сен нафас олганинда мен ҳам нафас оламан, гапирганинда мен ҳам гапираман. Ҳатто сен мен билан гаплашасан ҳам, лекин кимлигимни билмайсан. Кел, унда мен сенга ўзимни таништирайин!

Ё тавба, аҳволингга бир қарасанг-чи! Мунча кўп куласан? Нега ҳар бир айбингни юзингдаги табассум билан беркитмоқчи бўляпсан? Табассум гуноҳларимни ўчиради, деб ўйлаяпсанми? Ахир айбни ёпадиган ранг, бўёқ йўқлигини билмайсанми? Бир кун келиб, ўша бўёқ ҳам оқиб тушади, қилмишларинг кундек равшан бўлади. Лекин унда кеч бўлади...

Ўтган кунларингни бир эслаб кўргин. Кўрган-кечирганларингни, эшитганларингни, билганларингни, айтганларингни, қилмишларингни, бошқалардан яширган ишларингни эслагин. Ҳаммадан яширдим деб ўйлаган хатоларингни...

Эсингга тушяптими?

Ҳали ҳеч кимга ошкор қилмаган, гуноҳлигини билсанг ҳам, барибир қилаверган ишларинг ҳақида ўйлайсанми? Биров кўрмаяпти деб қилган гуноҳларинг эсингга тушяптими? Ёлғиз қолганингда, ярим кечаси, кимса йўқ деб ўйлаган пайтингда ўша гуноҳларинг билан юзлаша олишга юрагинг дов берадими?

Қилмишларинг учун йиғлайсанми ҳеч? Гуноҳларингдан уялиб, кўзингга ёш келганми ўзи?

Йиғлаяпсан... Йиғлаяпсан, инсон. Йиғлаяпсанки, инсонсан, инсонсанки, йиғлаяпсан!

Лекин сен гофил, «Йиғласам, ҳаммаси ўтиб кетади», деб ўйлаяпсан. Йўқ, йиғи малҳам эмас, англаш малҳамдир! Сен эса англамаяпсан.

Гуноҳларингни бўйнингда кўтариб юрибсанми? Шунча гуноҳинг бўлса ҳам, яна гуноҳ қилишда давом этяпсанми? «Бўлди, йиғиштир, тўхта!» деб айта оласанми ўзингга? Йўқ, айтолмайсан.

Қилган ҳар бир хатоинг учун пушаймон бўласан, тавба қиласан, лекин ўзингни кейинги гуноҳга тайёрлайсан. Аслида янги гуноҳ учун эскисига тавба қиласан. Тавбаларингда самимий эмассан. Сенинг тавбанг ҳам, пушаймонлигинг ҳам сохта. Ҳали ҳам кулаётганингга қойилман!

Бу ишларни ҳеч ким кўрмаяпти, ҳеч ким билмайди деб ўйлаяпсан! Нақадар гофиллик, нақадар гафлат! Наҳотки гувоҳдан хабаринг йўқ бўлса!

Биламан, инсон, ҳаммасини біламан. Билганим учун ҳам сен буларни қиляпсан. Аввал хато қиласан, кейин гуноҳларга қўл урасан, кейин эса бир муддат пушаймон бўлиб, тавбага юзланасан! Бу ишлар ҳақида ҳеч кимга оғиз очмагансан, улардан кимсанинг хабари йўқ! Лекин мен буларнинг барини біламан, чунки мен ҳар доим сен биланман. Сен билан нафас олиб, сен билан нафас чиқараман ахир. Сен билан гаплашаман, сенга жуда яқинман. «Ҳеч ким кўрмади, демак,

хеч қандай гувоҳ йўқ», деб қилган амалларингнинг ҳаммасига мен гувоҳман. Ҳар хато қилганингда, ҳар гуноҳ қилганингда мен сенинг ёнингдаман, ёнгинангдаман. Сен мени биласан, лекин гуноҳларингнинг сабабчиси мен эканимни билмайсан. Мен сени жуда яхши танийман, лекин сен мени танитайсан. Мунча ҳам гофилсан!

Сен кимсан дейсанми?

Кимлигимни айтайми?

Ярим кечаси, ҳали тонг ёришмасдан, сен ҳали иссиққина кўрпангда ётганингда, азон овозини эшитиб, ўрнингдан турмоқчи бўлганингда «Тўхта, яна бироз ётсанг-чи, ҳали вақт бор-ку!» деган овоз эсингдами?

Йўлда бир тиланчини кўриб, чўнтагингни кавлаб, борингни бермоқчи бўлганингда «Ҳаммасини берма, кейин ўзингга нима қолади? Булар гадойликни касб қилиб олган, бермаслик керак» деб, кўлингни қайтарган, виждонингга қарши борган – менман.

Номахрамга кўзинг тушмаслиги учун кўзингни олиб қочганингда сени унга қарашга ундаган... Мени бирпас енгган бўлиб, қиблага юзланиб, намозга қўл боғлаганингда хаёлингга дунёвий нарсаларни олиб кириб, сени чалғитган – менман.

Моддий ёки обрў жиҳатдан ўзингдан салгина пастроқдаги одамни кўрганингда қалбингга кибр солиб, камтарликни унуттириб, нафрат отига миндириб, сендан шафқатни олиб кетган – менман.

Бу дунёга нега келганингни, бу дунёда яшашдан асл мақсадинг нималигини, ўлимни, бандалик вазифаларингни, ҳақиқат ва адолат туйғуларингни унуттирган ҳам ўзимман. Сени гуноҳга қизиқтирган, ўша гуноҳдан энди юз ўтирганингда «Яна озгина қилсанг нима бўпти, осмон узилиб ерга тушармиди?» деб, оёқ тираб олган ҳам менман.

Ҳар гуноҳ қилганинда нарироқда сени томоша қилган ҳам, қўлингга Куръон ёки бошқа фойдали китоб тушса, кўзларингга уйқу келтирган ҳам, уйқуга ётганинда виждонинг овозини ўчирган, кўзларингга ёш эмас, кулги келтирган, хайрли иш қилиш ўрнига гуноҳни тавсия қилган ҳам менман...

Мен сендан аввал ҳам бор бўлганман, сендан кейин ҳам бор бўламан.

Дунёдаги биринчи инсон – Одам Ато яратилганида ҳам мен унинг ёнида эдим. Ер юзидаги сўнгги инсон билан ҳам бирга бўламан.

Менга қарши жуда кўп одамлар курашди. Кўпларини енгдим, лекин енгилган пайтларим ҳам бўлди. Баъзилари овозини чиқармай, менга азият етказди, баъзилари эса «Эй нафс, сенга бўйин эгмайман» деб, менга қарши қаттиқ уруш очди. Яна кимдир «Эй нафс! Сени сен қилган менман, мени ҳам мен қилган сен бўласан! Ё менинг йўригимга юрасан, ҳамроҳим бўласан, ёки йўлимдан қочасан, мен ҳақ йўлида давом этаман!» деб ҳайқирди. Лекин мен уларнинг орқасидан қолмадим, доим улар билан бирга бўлдим. Ҳозир эса сен биланман. Сени сендан ҳам яхши танийман, сендан ҳам яхши биламан. Сен ҳар бир айтганимни сўзсиз бажо келтирасан. Тўғри, гоҳида мени енгасан, лекин шунда ҳам менинг овозимни ўчира олмайсан.

Виждонинг тубидан келган овозни эшитганинда ёнида яна бир овозни эшитасан. Ўша – менинг овозимдир, эй инсон!

Сен ҳеч қачон мендан айрила олмагансан, айрила олмайсан ҳам. Кечалари ётоғингда ётганинда ҳам, ёлғиз қолганинда ҳам, ўзинг билан ўзинг гаплашганинда ҳам ичингдан келган овоз – менман. Бирор яхши ишга киришганинда ўша ишдан қайтарган, гапингни унуттирган ҳам менман.

Ҳозир ҳам менга мана шу жумлаларни сўзлатган муаллифнинг мақсадини яширяпман. Шундай бўлишини

истаяпман. Бу гапларни ёзмасин, тушунтирмасин, айтмасин деб, унинг фикрини чалгитяпман. Масалан, муаллиф сенга «Эй инсон» деб эмас, балки «Эй ўқувчи! Эй китобхон!» деб хитоб қилишимни истаяпти. Чунки бу – самимий, чин кўнгилдан айтилган сўзлардир. Лекин мен бунга қарши чиқяпман. Уни бу ниятидан қайтариш, ўрнидан турғизиш учун қулоғига пичирлаяпман, «Шунча одам кайфу сафо қилиб юрибди, сен ҳам ўзингни ўйласанг-чи! Нима қиласан бошингни қотириб! Ярим кечаси мазза қилиб ухлаш ўрнига, кўзингнинг нуруни кетказиб, ёзиб ўтирганинг нимаси?» деб, уни йўлдан оздиряпман.

Менга қулоқ солиши учун ёмон нарсаларни ҳам чиройли қилиб кўрсатяпман. Агар кўндира олмасам, йўлимга юргиза олмасам, яқинларига ёпишаман, уларнинг ақлини эгаллаб, қулоқларига пичирлайман, охири, барибир, уни ўз томонимга оғдириб оламан!

Мендан фақат дунёнинг ҳиди келиб туради. Менинг жисмим йўқ, лекин фақат ва фақат дунёни истайман. Шунинг учун бу муаллифнинг ҳарфлару сўзларни қоғозга туширишига, маъноларни баён қилишига қаттиқ қаршиман. Қанийди, ёзаётган бармоқлари синса-ю, ёзишдан тўхтаса! Ёзолмай қолса, бу китобни ёзиш ниятидан воз кечса!..

Эй инсон! Мени ҳали ҳам танимадингми? Сен менинг исмимнигина биласан, холос! Мен ҳақимда эшитгансан, лекин мени ҳис қилмайсан, мендан хабарсизсан. Мени танийман деб ўйлайсан, лекин мен шуни истаганим учунгина танийсан. Ичингда «Бу гапираётган ким?» деяпсан. Сен билан қанчалик кўп гаплашганимни, ҳамма сирларингдан хабардорлигимни билсанг эди... Ахир ҳеч кимга айтмаган сирларингни аллақачон менга айтиб қўйгансан. Ахир ҳар кун, ҳар кеча, ҳар он сен билан биргаман. Сен биринчиси эмассан, охиргиси ҳам бўлмайсан.

Сен кимсан дейсанми? Ҳалиям танимадингми? Ҳалиям гафлат уйқусидан уйғонмадингми? Майли, таний олмаган

бўлсанг, унда ўзим айта қоламан:

«Мен ҳар доим сен биланман, мен – сенман, сенинг нафсингман»

Мана, энди билиб олдинг! Айтдим-ку, «Мен сенинг ўзингман, сенинг нафсингман», деб. Энди исмимни ҳам, сен билан ким гаплашаётганини ҳам биласан.

Хуллас, таниган бўлсанг, яхши. Лекин унутмагинки, менинг мақсадим – сенга ўзимни англатиш эмас. Гап сен ҳақингда ҳам эмас. Сенга айтадиганларим бутунлай бошқа.

Мен сени ҳар доим мағлуб қилганман, сенга нима десам, қулоқларингга нима деб пичирласам, ўшани эътирозсиз бажаргансан, эсладингми?

«Йўғ-е, ростданми?» дейишга шошилма. Ахир иккимиз ҳам буни жуда яхши биламиз. Сенга айтганимдек, мен кўпинча голиб бўлдим, лекин мени енгганлар ҳам топилди. Мен орқага чекиндим. Менинг белимни синдиришди, овозимни ўчиришди, ичларида мени ўлдиришди ҳам. Мени енгиш учун кунини бир луқма овқат билан ўтказганлар, одамлар йўқ жойга кетиб, узлатда ўтирганлар, ойлаб бир оғиз гапирмаганлар бўлди.

Лекин билиб қўй, мен билан жанг қилиш осон эмас. Мени енгишинг учун энг аввало ўзингни енгишинг, мендан эмас, ўзингдан воз кечишинг керак. Узлатга чиқиб, одамлардан узоклашиб, кам еб, кам ухлаб, кам гапириб, ўз нафсини қийнаб, лекин аслида менинг адабимни бериб, мени машаққат чуқурига ташлаганлар ҳам бор. Уларнинг асари оғир ярадек, чандик бўлиб қолади. Аммо сен уларни билсанг, кўрсанг, ўқисанг ҳам, улардан ибрат олмайсан, чунки уларни унуттирган ҳам – менман.

Сенга ана шундай чандик қолдирганлардан бирини айтиб

бермоқчиман. У қандай қилиб бурнимни ерга ишқалаганини сўзлаб берай. Бу билан ўз оёғимга болта уриб, мени енгиш сирларини очиб ҳам қўйишим мумкин. Лекин билиб қўй, сен ҳам уларга ўхшаб, мени енгишга уринган пайтинг барибир сени йўлдан ураман!

У мени мағлуб қилганига анча бўлди. У менинг овозимни ўчириб, чекинишга мажбур қилган юзларча голиблардан биридир.

Балки бу китобни ўқишдан воз кечаётгандирсан, энг камида ичингда шундай ўйлайсан. Билгинки, сени бундан воз кечиртирган ҳам, ичингдаги васваса ва гулгула ҳам менман. Ахир айтдим-ку, **«Мен – сенман, сенинг нафсингман»**.

Сен менга доим қулоқ соласан, шунга ўхшаб, яна яхшилаб эшит: мен сенга нафси билан, яъни мен билан мужодала қилган – Азиз Маҳмуд Худойй ҳақида ҳикоя қилиб бераман...

ИСТАНБУЛДАГИ БИР ЖОЙ. БУГУН

СЕН

Балки бу китоб айнан мен учун ёзилгандир?

Бу ёзувчи нималар деяпти ўзи? Буни қандай қиляпти у? Сал ғалати-ку. Ўзи билан ўзи гаплашяпти. Ўзини ўзига тушунтиряпти. Ўзи билан ўзи баҳслашиб, ичидаги душмандан ўзи ҳақида сўраяпти. Жуда ажойиб нарсаларни қаламга олибди. Ҳеч кимни гапиртирмаяпти. Аслида жисми ҳам, бадани ҳам бўлмаган, гапира оладиган, лекин инсон бўлмаган нарса – нафс ҳақида гапиряпти! Инсоннинг ичидаги «мен» ҳақида сўз очибди! Тўғриси, муаллиф жуда ғалати экан...

Шу пайтгача бирорта ёзувчининг нафсни гапиртирганини кўрмаган эдим. Шунинг учун ҳам менга эриш туюляпти шекилли. Бунинг устига адиб ҳали жуда ёш экан! Қандай қилиб бундай нарсаларни ёзяпти, ҳайронман. Унинг хаёл кучига, тасаввур кучига ҳайратим ошяпти. Китобнинг бошидаги саҳифаларга қайтиб, ёзувчи ҳақида ёзилган гапларни бошқатдан ўқиб чиқдим-у, бошимни китобдан кўтардим.

Аслида китобдан бошини кўтармай, соатлаб ўқийдиганлардан эмасман. Китоб ўқидим дегунча ё юрагим сиқилади, ё уйқум келади. Лекин мана бу одам нафсга «Бу уйқуни ҳам мен олиб келяпман», дегизяпти... Нафсга қарши курашишим керак деб ўйлаб қоляпман. Тавба...

Нафс ростдан ҳам одам билан гаплашадими? Ичимдан келадиган овоз нафснинг овозими? Менга қилдирмоқчи бўлган ишларини худди ўзимдан чиққандек қилиб кўрсатадими? Бу китоб жуда ғалати, бутунлай бошқача китоб экан!

Бор-йўғи бир неча саҳифа ўқидим, лекин гуноҳларим ҳақида ўйлашга мажбур қиляпти! Ҳаммадан яширганларим, тавба қилганларим, ҳеч кимга айтмаганларим... ҳаммаси бирма-бир эсимга тушяпти. Наҳотки уларни мендан бошқа яна кимдир билса?

Бирдан уялиб кетдим. Қандай қилиб бундай хаёлга борганимга ўзим ҳам ҳайрон бўлдим, тўғриси...

Тўғри, ичимдан келадиган овозлар бор, кўпинча ҳар хил бўлмағур, ёмон ишларни қил дейдиган овозлар. Ёзувчи эса уларни «Бу – нафснинг овози», деяпти, яна буларни айнан ўша нафснинг тилидан айттиряпти.

Ичимдан келган овозни эшитишга уриниб, айти пайтда ўзим нима истаётганимни ўйлаяпман. «Нима қиласан шу китобни ўқиб?», деяпти айёр нафс. «Мана, неча соатдан бери ўтирибсан, бўлди, уйингга борсанг-чи! Бориб, дам олгин. Ахир бу китобни ёзган одамни танимайсан ҳам-ку? Тажрибасиз, ёш бола экан-ку! Китобини ҳали ҳеч ким ўқимаган ҳам бўлса керак. Бу китобни шунчаки олган эдинг-ку? Вақтингни мана шу нотаниш китобга сарфлашинг шартми, шунга арзийдими у? Ахир вақт олтинга тенг-ку!...»

Ичимдан келган овоз айнан мана шундай деди. Ҳайрон қолдим. Энг қизиғи, мана шу ичимдан келган овозга кулок солгим, айтганларини қилгим келяпти.

Бошимни айлангириб юборди бу китоб. Тўғриси, китоб жуда қизиқ масала билан бошланган экан. Лекин мен ўзимга, ичимдаги овозга кулоқ соламан...

Ўрнимдан турдим. Боя чой олиб келган болакай ёнимга келди. Уч финжон чой ичибман. Шунча чойни қачон ичдим, эслолмадим. Болакайга чойнинг пулини бериб, соҳилдан нари кетдим. Лекин бу сафар у кўзимга маъсумгина кўринди. Нега бундай бўлди, ўзим ҳам тушунмадим. Яна қош қорайганда йўлга чиқдим. Олдинда яна узун йўл бор. Инсон кўп йўл юргандан кейин, барча йўллар унга шундай туюлаверса керак. Шунинг учун ҳам йўллар кўзимни кўрқитяпти.

Кетиш – ўлим. Ўлим ҳам барибир кетиш... Балки шунинг учун иккаласидан ҳам бироз кўрқаётгандирман?

Энг яқин бекатдан бир автобуска чиқиб, энг орқадаги ўриндиқлардан бирига ўтирдим. Бошимни қўйиб, бироз бўлса ҳам ухламоқчи бўлдим. Лекин негадир миямда китобдаги жумлалар кезиб юрибди. Китобнинг ёзувчисини руҳан ўзимга яқин ҳис қилдим, шекилли. Юракдан, самимий ёзибди. Ёки менга шундай туюлдими?

Масалан: «Балки бу китоб айнан мен учун ёзилгандир?» депти.

«Балки ўша одам мен бўлсам-чи?» деб ўйлаб қоляпман ичимдан. Демак, ёзувчининг бир дарди бор, ёзганлари биргина одамнинг юрагига етиб борса ҳам, унга шунинг ўзи кифоч. Мен шундай деб ўйлаяпман. Ўша одам мен бўлишим мумкинлиги эса китобга қизиқишимни орттиряпти. Яна ёзувчи нафсни гапиртириб, «Сен хайраи ишга киришганигда сени тўхтатган ҳам – менман» деб, иқроф қилдирибди. Ўйланиб қолдим. Қўлтигимга қистирилган китобимни яна қўлимга олдим. Ўқийми, ўқимайми деб, бироз иккиланиб турдим. Ичимдан келган овозга кулоқ соласам, у ҳам ўқишимни истади! Бу китоб мени сеҳраб қўйди, шекилли. Эшитмаган овозларни эшитгандай бўлаяпман.

Мен эшитдим деб ўйлаган овоз «Тўхта, нима қиласан ўқиб?»
депти. Китобдаги нафсга ўхшаб... Мен буни бир ўйин деб
қабул қилдим-у, ёзувчи истаганидек, у қўйган қоидалар
бўйича китобни ўқишда давом эттирдим.

ИСТАНБУЛДАГИ БИР ЖОЙ. БУГУН

ҚОЗИ МАҲМУД АФАНДИ

Мен одамларни қайғуга туширмайман... Бировни хафа қилгим келмайди. Чунки инсоннинг бошига бирор дард келса, Аллоҳни ёдга олади. Буниси эса менга тўғри келмайди. Шунинг учун мен одамлар дунёнинг ташвишларига ўралашиб қолишини, нафси истаган нарсани қилишини хоҳлайман. Мансабга, мол-дунёга, шахватга берилишини истайман. Агар мен уларнинг фикру хаёлига мана шуларни киритсам, Аллоҳни ҳам унутиб юборишади. Мен халқ олдида обрў-эътиборга эга бўлган, халқни бошқара оладиган одамларни йўлдан оздиришга жон-жаҳдим билан киришдим, чунки уларни ногорамга ўйната олсам, қолгани осон... Балик бошидан, деб бекорга айтишмайди-ку. Масъулияти огир бўлган одамнинг имтиҳони ҳам огир бўлади. Мен ана шундай одамларни доим таъқиб қилдим, қулоғига пичирлаб, фитнаю васваса солдим.

Маҳмуд Фазлуллоҳ ўғлига, яъни қози Маҳмуд афандига, кейинчалик эса бошқача ном – Азиз Маҳмуд Худой деб танилган зотга ҳам шу сабабли йўлиқдим.

Мен унинг ёқасига жуда қаттиқ ёпишган эдим. Лекин кимга ёпишганимни кейин билдим.

Бошида ҳаммаси кўнгилдагидек эди. Биз у билан шунақанги кўп гаплашар эдикки, барча тилакларим бемалол амалга ошар эди. У кўпинча менга қарши чикмоқчи бўлар, лекин мен бир нарса қилиб, ҳар сафар унинг фикрини чалгитар эдим. Чунки қайси ёшда, қайси мавқеда бўлишидан қатъи назар, менга ёққан нарса инсон зотига ҳам ёқар эди.

Лекин Худойининг устози Назирзода Рамазон афанди вафот этди-ю, ҳаммаси ўзгариб кетди...

Маҳмуд Фазлуллоҳ ўғли Кўчҳисорда дунёга келди. Кейинчалик таҳсил олиш учун Савриҳисорда ҳам яшади. Тахминан йигирма ёшларида эса илм олиш ниятида Истанбулга йўл олди. Ўша пайтда Усманийлар салтанати тахтида буюк Қонуний Султон Сулаймон подшоҳ эди. Давлат қанчалик кучли бўлса, илм ва санъат, ижтимоий ҳаёт ҳам шунчалик яхши даражада бўлар экан. Бу даврда Истанбулнинг ҳар бир бурчаги илм ўчоғи, бир олимнинг кучоғи эди.

Маҳмуд Фазлуллоҳ ўғли ҳам Истанбулга келиб, кичик Лё София масжидининг мадрасасида яшаб, илмини зиёда қилди. Унинг бу ердаги устозларидан бири Назирзода Рамазон афанди эди. Илм олиш учун ватанини, оиласини ташлаб келган бу йигит Назирзода Рамазоннинг назарига тушди. Ўртада самимийлик пайдо бўлди, дўстлик, устоз-шоғирдлик муносабатлари зиёда бўлиб, ота-ўғилдек бўлиб кетишди. Назирзода Рамазон афанди гапирар, Маҳмуд эса уни жон қулоғи билан тинглаар эди. Ўша пайтларда ҳам Худойини чалгитишга уринганман. Туби кўринмайдиган бу илм кудугини ташлаб, она юртинга қайта қолсанг-чи деб, кўп марта қулоғига пичирлаганман. Лекин нима қилсам ҳам, уни илмдан қайтара олмадим... У ўз йўлидан воз кечмади.

Кейинчалик хонақоҳга борадиган бўлди. Шу пайтгача зехнини тарбиялаётган бўлса, энди хонақоҳда қлабнини тарбияламоқчи эди. Маҳмуд бу ниятини дилига тугзур тугмас, ундан воз кечирдим. «Сенга илм керак! Хонақоҳда

нима қиласан?» деган гапни тинмай миясига қуявердим. Хонақоҳга бормай, мадрасада қолишини истар эдим. Чунки хонақоҳ деган жойда қалб илми ўргатилади, мадрасада эса фақат ақлнинг илми берилади. Агар хонақоҳга борадиган бўлса, у ерда қалб илми ўрганса, холимга вой, ўлганим шу!

Шунинг учун қачон хонақоҳга бориш эсига келса, шу захоти уни бошқа нарсалар билан чалгитавердим. Лекин бу чалгитиш бир неча ҳафтагина давом этди, холос. Чунки уни йўлдан оздиришга, фикридан қайтаришга минг ҳаракат қилганим билан, виждон ҳам бекор ўтирмади, менга қарши астойдил курашди. Тан олишим керак, виждон кўпинча мени енгиб қўяверар эди. Хуллас, бу сафар ҳам виждон мени енги – Маҳмуд хонақоҳга қатнай бошлади.

Маҳмуд дастлаб Ҳалватий хонақоҳида Муслиҳиддин афандининг дарсларига қатнай бошлади. Бу ёқда кичик Аё София мадрасасида Назирзода Рамазондан дарс олади, у ёқда – хонақоҳда Муслиҳиддин афандидан ваъзлар эшитиб, қалбини поклайди. Мен эса нима қилиб бўлса ҳам, унинг кўнглига дунё севгисини суқишим керак эди...

Истагимга эришиш учун кўп кутмадим. Чунки бир неча йил ўтгач, Назирзода Рамазон афанди Маҳмуднинг илми, ахлоқи туфайли севган талабасини ўзига ёрдамчи қилиб олди. Энди Маҳмуднинг вазифаси, иши бор эди, ойлик ҳам олар эди. Бу эса мен учун битмас-туганмас, олтинга тенг фурсат эди. «Бу пул жуда кам-ку» деб, кўнглига гулгула солишни бошладим. «Сен бундан ҳам олий мавқеларга лойиқсан. Бу иш сенга яраша бўлмади», деб васваса қилавердим. Кўнглига анчагина шубҳа солдим ҳам. Лекин у мана шундай пайтларда хонақоҳга бориб, мен кўнглига солган васвасаларни, гулгула оловларини устозининг ваъзалари билан сўндираверди. Мен ҳар сафар ишни яна бошидан бошлашга мажбур бўлар эдим. Бироқ Маҳмуд менинг бу йўлдан асло қайтмаслигимни билмас эди.

Бир куни у мадрасада дарс бераётган эди, бир хабар келди: устози Назирзода Рамазон афандини Эдирнадаги Салимия мадрасасига мударрис қилишибди. Бу хабарни эшитган Маҳмуд бироз кўрқди, кўнглида хавотир пайдо бўлди. Бу эса мен учун яна бир зўр фурсат эди. Инсон зоти борки, қайғуга тушган, кўрққан, иккиланган пайтида кимгадир суянгиси келади. Кўпинча ана шу суянадигани мен бўламан. «Устозинг Эдирнага кетадиган бўлса, сен ҳам бу ерларни ташлаб, қишлоғингга қайта қолгин» деб, кўнглига васваса солдим. Лекин устози уни ҳам ўзи билан олиб кетишини қаердан билай...

У кетди... Устози билан Эдирнага кетди. Мансаби ҳам янада кўтарилди. Демак, унинг кўнглига ин қуришим учун яна бир имконият пайдо бўлди. Лекин энди унинг кўнглига кириш, уни чалғитиш осон иш эмас эди, мен буни жуда яхши билар эдим. Чунки у сабр қилар, ниятидан, мақсадидан воз кечмас эди, шижоати жуда баланд эди. Мен яна бир йўлини топиб, уни мансаб билан йўлдан оздирмоқчи бўлдим. Чунки кундан-кунга унинг ҳурмат-эътибори ошиб, мартабаси улуғ бўлаверди.

Кейин эса устози билан Шомга, Мисрга йўл олди. Худди Назирзода Рамазон афанди уни мен билан ёлғиз қолдирмаслик учун, қаерга борса, ўзи билан бирга олиб кетаётгандек эди! Мен Маҳмуднинг қулоғига нимани пичирласам, шунинг тескарисини қилаверди. «Устозингдан узоқ бўлгин, у билан бирга юрмагин», дер эдим. Кучим битиб, у билан курашиш жуда қийин бўлиб қолди. Назирзода Рамазон афанди Маҳмудга ҳар доим «Менинг насиҳатларимга қулоқ тут, ҳар доим эсингда бўлсин...» деб, кўп насиҳатлар қилар эди. Устози энди унга Маҳмуд эмас, Маҳмуд афанди деб мурожаат қила бошлади. Маҳмуд ўзи ёлғиз қолганида ҳам устозининг ўгитларини хотирлаб, уни чалғитишимга фурсат қолдирмайдиган бўлиб олди.

Кўп ўтмай, устози билан бирга Бурсага келишди. Назирзода Рамазон афанди Бурсанинг энг катта қозиси, олими бўлди, Махмуд афанди эса Фарходия мадрасасига мударрис бўлди, яна Жомеъи Атиқ ноиби, яъни қози этиб тайинланди. Яна устози унинг кўнглига шифо, дардига даво бўлишда давом этди. Қанийди, устози ундан сал узоқлашса-ю, мен Махмуд афандининг кўнглига дунё севгисини суқсам...

Нихоят, мен уни дунё билан алдадим, мақсадимга эришдим. «Назирзода Рамазон афанди бу дунёдан кўз юмиб, кўчиб кетди, энди майдон меники бўлди», деб ўйладим. «Энди қози Махмуд афанди мен нимани истасам, шуни қилади», деб ўйладим.

Аммо адашган эканман...

Қози Махмуд афанди билан ҳақиқий курашимиз аслида мана шу ерда бошланди. Шу пайтгача мен билан Махмуд афанди ўртасидаги вазият ҳар бир инсон билан бўладиган муносабатимдек эди. Бошқа одамларга ўхшаб, у ҳам баъзида менга кулоқ солар, баъзида эса рад қиларди. Гоҳ мен унга хужум қилардим, гоҳ у менга.

Бундан кейин ҳам нимаики содир бўлса, орамиздаги курашнинг натижаси бўлади. Инсон менга, яъни нафсга қарши қанчалик қаттиқ курашса, мен ҳам унга қарши шунчалик қаттиқ курашаман. Мени тўхтатишга ҳаракат қилгани сари ҳийлаларим ортиб боради, синовлар қийинлашаверади.

Хуллас, менинг ҳикоям аслида мана энди бошланади. Ҳақиқий имтиҳон ҳали олдинда!